

KORXONALAR FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR VA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Tolipov Umidjon Solijon o'g'li,

Qo'qon universiteti Xalqaro turizm va iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi.

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v19iA.1825>

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ	ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ
Qabul qilindi: 17-avgust 2026-yil Tasdiqlandi: 19-avgust 2026-yil Jurnal soni: 19-A Maqola raqami: 56 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА innovatsiya, korxona faoliyati, boshqaruv samaradorligi, raqobatbardoshlik, innovatsion salohiyat, strategik boshqaruv, inson kapitali, texnologik yangilanish	Mazkur maqolada korxonalar faoliyatini rivojlantirish va boshqaruv samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlarning o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi innovatsion faoliyatni rag'batlantiruvchi va cheklovchi omillarni tizimlashtirish hamda korxonalarda yangiliklarni joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, omillarni guruhlash va nazariy umumlashtirish usullaridan foydalanilgan. Innovatsion faoliyatga ta'sir etuvchi iqtisodiy-texnologik, siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-psixologik va tashkiliy-boshqaruv omillari ko'rib chiqilgan. Tahlil asosida texnologik yangilanishni moliyalashtirish, xodimlar malakasini oshirish va boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish bilan muvofiqlashtirish zarurligi asoslangan. Korxonaning resurslari va bozor ehtiyojlarini hisobga olgan holda innovatsion loyihalarni bosqichma-bosqich amalga oshirish, dastlab sinovdan o'tkazish hamda natijalarini faoliyatga mos ko'rsatkichlar orqali baholash tavsiya etilgan. Maqoladagi xulosalar nazariy va qiyosiy tahlilga asoslanadi; innovatsiyalarning korxona samaradorligiga ta'siri miqdoriy baholanmagan.
ABOUT THE PAPER	ANNOTATION
Accepted: 17 August 2026 Approved: 19 August 2026 Volume: 19-A Paper number: 56 KEYWORDS innovation, enterprise operations, management efficiency, competitiveness, innovation capacity, strategic management, human capital, technological modernization	This article examines the role of innovative approaches in enterprise development and improving management efficiency. The study aims to systematize the factors that encourage or hinder innovation and develop recommendations for implementing innovations in enterprises. The methods include a review of scholarly literature, comparison, classification of factors, and theoretical synthesis. Economic and technological, political and legal, socio-psychological, and organizational and managerial factors affecting innovation are examined. The analysis highlights the need to coordinate technological modernization with financing, employee training, and improvements in management processes. It recommends implementing innovation projects in stages, taking enterprise resources and market needs into account, conducting initial pilot testing, and evaluating outcomes using indicators relevant to enterprise operations. The article's conclusions are based on theoretical and comparative analysis; the impact of innovation on enterprise performance has not been quantitatively assessed.

Kirish

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotidagi tezkor o'zgarishlar va texnologik taraqqiyot korxonalarni yangi inno-vatsion yechimlardan foydalanishga majbur qilmoqda. Shunday sharoitda, boshqaruv samaradorligini oshirish uchun innovatsion yondashuvlarning rolini chuqur tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish mexanizmlarini yaratish dolzarb masalaga aylanmoqda. Innovatsion yondashuvlardan foydalanish orqali korxonalar o'z ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va ishchilarning mehnat unumdorligini oshirish imkoniga ega bo'ladi.

Bunday yondashuvlar nafaqat ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatizatsiya qilish, balki strategik rejalashtirish, marketing, moliya va boshqa boshqaruv sohalarida ham samarali yechimlarni yaratishga imkon beradi. Masalan, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektdan foydalanish orqali ma'lumotlarni tezkor va aniq tahlil qilish, qarorlar qabul qilish jarayonini yaxshilash va bozordagi o'zgarishlarga tezkor javob qaytarish mumkin. Korxonani boshqarishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlarini joriy etish, shuningdek, korxona ichki madaniyatining o'zgarishiga ham olib keladi. Yangi texnologiyalar va ishlash uslublarining joriy etilishi

xodimlarning malakasini oshirishni, ularni yangi ish shart-sharoitlariga moslashtirishni talab qiladi.

Bunda, ta'lim va malaka oshirish dasturlarini joriy etish orqali xodimlarning innovatsion yondashuvlarga tayyorligini ta'minlash zarur. Innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari korxonaning moliyaviy samaradorligini ham yaxshilash imkoniyatini yaratadi. Jumladan, biznes jarayonlarning avtomatizatsiyasi, operatsiyalarning qisqartirilishi va ishlab chiqarish xarajatlarining kamayishi natijasida moliyaviy resurslardan yanada samarali foydalanish imkoniyati paydo bo'ladi. Bu esa o'z navbatida korxonaning umumiy raqobatbardoshligini oshirish va bozorda barqarorlikka erishish uchun muhim asos yaratadi.

Adabiyotlar tahlili

Hozirgi vaqtda "innovatsiya" tushunchasi ta'rifi juda ko'p adabiyotlarda berilgan. Masalan, B.Santo fikricha, innovatsiya shunday ijtimoiy-texnik-iqtisodiy jarayonki, unda g'oya va ixtirolardan amaliyotda foydalanish orqali buyumlar va texnologiyalar yaratish mumkin va ular foyda va qo'shilgan qiymat olib kelish imkoniyatiga ega [1].

Ma'lumki, innovatsiya atamasi birinchi bo'lib Shumpeter tomonidan qo'llanilgan va u ushbu konsepsiyani "Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi"da muhokama qilgan.

Innovatsiyalarni boshqarish va innovatsion rivojlanish bo'yicha zamonaviy ilmiy adabiyotlarda hozirda innovatsiyalar va innovatsion mahsulot toifalarini tushunishga yagona yondashuv mavjud emas. Ba'zi tadqiqotchilar innovatsiyani jarayon, deb hisoblashadi

M.Shumpeterning ta'kidlashicha, iqtisodiy rivojlanishning asosiy manbai innovatsiyalardan iborat bo'lib, korxonalar o'z faoliyati samaradorligini oshirish uchun innovatsion strategiyalarni faol ravishda qo'llashlari zarur. Uning nazariyasiga ko'ra, innovatsiyalarni joriy qilish raqobatbardoshlikni saqlab qolish va iqtisodiy o'sishni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi [2].

A.Porterning strategik boshqaruv nazariyasida innovatsiyalar muhim o'rin tutadi. Uning fikricha, korxonalarning samaradorligi ularning raqobatbardoshlik ustunliklarini yaratish va saqlashga bevosita bog'liq bo'lib, innovatsion yondashuvlar ushbu maqsadga erishishda asosiy vosita sifatida namoyon bo'ladi [3].

P.Druker o'z tadqiqotlarida innovatsiyalarni korxonani rivojlantirish va samaradorligini oshirishning asosiy drayveri sifatida ko'rib chiqadi. U innovatsiyalarni strategik rejalashtirish va boshqaruv jarayonidagi hal qiluvchi omil sifatida talqin qiladi [4].

K.Kristensenning "parokanda innovatsiyalar" nazariyasiga ko'ra, korxonalar tez sur'atlarda o'zgaruvchan texnologik muhitda raqobatbardoshlikni saqlab qolish uchun o'z faoliyat modellarini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqib, innovatsion texnologiyalarni joriy qilishlari zarur [5].

J.Gelbreytning fikricha, innovatsiyalar korxonalarga o'zlarining ijtimoiy mas'uliyatini oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi. Uning nazariyasiga ko'ra, innovatsion yondashuvlar orqali korxonalar o'z faoliyatini ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarga mos ravishda yo'naltirishlari lozim [6].

Penrouzning tadqiqotlarida innovatsiyalar korxonaning samaradorligini oshirishdagi hal qiluvchi omil sifatida e'tirof etiladi. Uning nazariy tahliliga ko'ra, innovatsion strategiyalar korxonaning resurs-laridan samarali foydalanishni va ularning o'sish salohiyatini oshirishni ta'minlaydi [7].

Xemelning ilmiy ishlarida innovatsion yondashuvlarning boshqaruv jarayonidagi ahamiyati keng tadqiq etilgan. U innovatsiyalarning samaradorlikka ta'sirini o'rganishni boshqaruv nazariyasining kelgusi rivojlanishi uchun muhim yo'nalish deb hisoblaydi [8].

F.Nikson aytishicha, innovatsiya texnik, ishlab chiqarish va tijorat chora-tadbirlari yig'indisi bo'lib, u bozorda yangi tovarlar, yaxshilangan sanoat jarayonlari va uskunalarining bo'lishiga olib keladi [9].

S.Kuk, P.Mayers fikricha, innovatsiya g'oyadan to bozorda sotiladigan tayyor mahsulotgacha bo'lgan to'liq jarayondir [10].

Jahon tajribasida Oslo va Fraskati rahbariyati tomonidan innovatsiyaga berilgan ta'rif saqlanib qolgan va shu ta'rifga ko'ra, ixtiro faoliyati natijalari va uning ixtiro faoliyatiga qo'shgan hissasi statistikasini yig'ishning standart metodologiyasi aniqlangan. Rahbariyat ma'lumotlariga ko'ra, innovatsiya yangiliklarni kiritishning pirovard natijasi sifatida ifodalanadi va bundan maqsad boshqaruv obyektini o'zgartirish va ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik, ilmiy-texnik yoki boshqa turdagi samaraga erishishdir [11].

Sanoat korxonasining innovatsion rivojlanishining asosiy maqsadi - joriy etilayotgan texnologik yechimlar, boshqaruvning yangi usullari, yangi mahsulot yoki xizmat ishlab chiqarish tarkibidagi o'zgarishlar tufayli ichki omillarni maqsadli ravishda o'zgartirish orqali raqobatdosh ustunliklarni oshirish, uning iqtisodiy foydasini saqlab qolishdir [12].

Iqtisodchilar A.V. Anshin va A.A. Dagayev tadbirkorlik tuzilmasida yangiliklarning joriy qilish imkoniyatlarini belgilab beruvchi omillarni ko'rib chiqishadi va ularni ikkita tashqi va ichki omillarga ajratishadi [13].

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqolada boshqaruv jarayonlarini optimallashtirish, resurslarning samarali taqsimoti va ishlab chiqarishni takomillashtirishning nazariy-ilmiy asoslarini sharhlash, statistik kuzatish, statistik guruhlash, jadval va grafiklar, statistik ko'rsatkichlar, statistik taqqoslash, induksiya va deduksiya, ilmiy abstraksiyalash kabi usullardan foydalanilgan.

Natijalar

Milliy korxonalarning samarali faoliyat yuritishi ko'p jihatdan ularning raqobatbardoshlik darajasi va innovatsion salohiyatiga bevosita bog'liqligi, hozirda yirik korxonalarda innovatsion jarayonlarni strategik boshqarish va raqobat muhitini shakllantirish bilan bog'liq muammolarni tadqiq etish muhim ahamiyatga ega ekanligidan dalolat beradi. Hozirgi kunda faoliyat ko'rsatayotgan turli shakldagi korxonalar milliy iqtisodiyotning istiqbolini belgilashda katta ahamiyatga ega bo'lib, ishlab chiqarish ko'lamini kengaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish borasida muhim ijtimoiy-iqtisodiy funksiyalarni bajarmoqda. Ammo korxonalarda innovatsion jarayonlarni strategik boshqarish tizimining sustligi korxonalarning raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlarini samarali tashkil etishga, unga ichki va tashqi investitsiyalarni jalb etishni kengaytirishga, istiqbolli innovatsion loyihalarni amalga oshirish va shu kabi boshqa ustuvor vazifalarni hal etishni kechiktirmoqda. Tahlillarimiz shuni ko'rsatadiki, korxonalarda innovatsion jarayonlarning rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish milliy iqtisodiyotning raqobatchilik muhitini vujudga kelishini ta'minlaydi. Natijada iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlarning mazmuni nafaqat boyitiladi, balki ijtimoiy-iqtisodiy nuqtayi nazardan samarali bo'lgan xo'jalik yuritish faoliyati, tarmoq va sohalarning keng hamda har tomonlama rivojlanishi uchun zamin yaratiladi. Ishlab chiqarish va iste'moldagi turli yakka hukmronlik holatlariga barham berilib, korxona mablag'lari va boshqa resurslarning samarali taqsimlanishi va harakatchanligi ortadi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasidan ma'lumki, ixtiyoriy davlatda ishlab chiqarilayotgan tovar va xizmatlarning raqobatbardoshligi o'sha davlatda yaratilgan qulay ishbilarmonlik va biznes muhitiga bog'liq bo'ladi.

2023-yilda Shveysariyaning Davos shahrida o'tkazilgan 42-an'anaviy Jahon iqtisodiy forumida Dunyo mamlakatlarining "Global raqobatbardoshlik" to'g'risidagi hisoboti chop etildi. Mazkur hisobot ma'lumotlariga ko'ra, Shveysariya 2018-yildan buyon 5 yil mobaynida "Global raqobatbardoshlik" to'g'risidagi reytingda 1-o'rinni egallab kelmoqda.

2017–2018-yillarda kuzatilgan raqobatbardoshlik reytingi [14]

O'rin	Mamlakat / hudud	Ball	Reytingdagi o'zgarish
1	Shveysariya	5.86	—
2	Amerika Qo'shma Shtatlari	5.85	+1
3	Singapur	5.71	-1
4	Niderlandiya	5.66	—
5	Germaniya	5.65	—
6	Gonkong	5.53	+3
7	Shvetsiya	5.52	-1
8	Buyuk Britaniya	5.51	-1
9	Yaponiya	5.49	-1
10	Finlandiya	5.49	—
11	Norvegiya	5.40	—
12	Daniya	5.39	—

13	Yangi Zelandiya	5.37	—
14	Kanada	5.35	+1
15	Tayvan	5.33	-1
16	Isroil	5.31	+8
17	Birlashgan Arab Amirliklari	5.30	-1
18	Avstriya	5.25	+1
19	Lyuksemburg	5.23	+1
20	Belgiya	5.23	-3
21	Avstraliya	5.19	+1
22	Fransiya	5.18	-1
23	Malayziya	5.17	+2
24	Irlandiya	5.16	-1
25	Qatar	5.11	-7
26	Janubiy Koreya	5.07	—
27	Xitoy	5.00	+1
28	Islandiya	4.99	-1
29	Estoniya	4.85	+1
30	Saudiya Arabistoni	4.83	-1

Ushbu jadval 2017–2018-yillarda mamlakatlarning raqobatbardoshlik darajasini ko'rsatadi. Raqobatbardoshlik — mamlakatning samarali ishlab chiqarish, sifatli mahsulot va xizmatlar yaratish hamda iqtisodiy rivojlanish uchun qulay sharoit ta'minlash qobiliyatidir. Ball qancha yuqori bo'lsa, raqobatbardoshlik darajasi shuncha yuqori.

1. Reyting yetakchilari

2. Reytingdagi eng katta o'zgarishlar

Mamlakat / hudud	O'zgarish	Tahlil
Isroil	+8	Jadvaldagi eng katta ko'tarilish; 16-o'ringa chiqqan
Gonkong	+3	Uch pog'ona ko'tarilib, 6-o'rinni egallagan
Malayziya	+2	Ikki pog'ona ko'tarilib, 23-o'ringa chiqqan
Qatar	-7	Jadvaldagi eng katta pasayish; 25-o'ringa tushgan
Belgiya	-3	Uch pog'ona pasayib, 20-o'rinni egallagan

O'rinning pasayishi mamlakat iqtisodiyoti albatta yomonlashganini anglatmaydi: boshqa mamlakatlar tezroq yaxshilangan bo'lishi ham mumkin. Jadvalda oldingi yil ballari yo'qligi sababli ballning oshgan yoki kamayganini aniqlab bo'lmaydi.

3. Mamlakatlar orasidagi farqlar

Birinchi o'rindagi Shveysariya bilan ushbu ro'yxatning 30-o'rnidagi Saudiya Arabistoni o'rtasidagi farq 1,03 ball: 5,86 – 4,83.

Ayrim natijalar esa juda yaqin. Masalan, Avstriya — 5,25, Lyuksemburg va Belgiya — 5,23 ball. Demak, kichik ball farqi ham reytingdagi o'ringa ta'sir qilishi mumkin. Bir xil ko'rsatilgan ballarga qaramay o'rinarlar farqlanishi yaxlitlash bilan bog'liq bo'lishi mumkin, ammo jadvalning o'zi buni tasdiqlamaydi.

4. Hududiy tarkib

Ro'yxatda Yevropa mamlakatlari ko'p uchraydi. Osiyodan Singapur, Gonkong, Yaponiya, Tayvan va Janubiy Koreya ham yuqori natijalar qayd etgan. Bu yuqori raqobatbardoshlik turli hududlarda shakllanishi mumkinligini ko'rsatadi.

Birinchi uch o'rinni Shveysariya — 5,86 ball, AQSh — 5,85 ball va Singapur — 5,71 ball egallagan. Shveysariya bilan AQSh o'rtasidagi farq atigi 0,01 ball. Bu ularning baholari juda yaqin ekanini ko'rsatadi.

Dastlabki o'ntalikdagi mamlakat va hududlarning barchasi 5,49 ball yoki undan yuqori natijaga ega.

Demak, faoliyat yuritayotgan firma, korxona, tashkilot va korporatsiyalarning raqobatbardoshligi mamlakatning monopoliyaga qarshi kurash va raqobat muhitini yaxshilash tizimini samarali ishlashiga bog'liq. Shu bilan birga milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi xususiy mulkchilikning rivojlanganlik darajasi, uni davlat tomonidan kafolatlash tizimi hamda mamlakatning innovatsion siyosati va kuchli institutsional muhit darajasi-ning yuqoriligi bilan ham belgilanadi.

Undan tashqari Korxona innovatsion salohiyatiga ta'sir o'tkazish tavsifiga ko'ra omillar: innovatsiyalarni sustlashtiruvchi (qonunchilik bazasining mukammal emasligi, yangiliklarni ishlab chiqishning yuqori qiymati, innovatsiyalarni targ'ib etishning uzoq muddati), innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi (ishlab chiqarish bazasining saqlab qolinishi va kengaytirilishi, xodimlar malakasining oshirilishi, innovatsion mahsulotga samarali talabning mavjudligi) va innovatsiyalarga har ikki tarafdin (iqtisodiyotdagi moliyaviy inqiroz holatlari) ta'sir o'tkazuvchi omillar sifatida tasniflanadi.

Innovatsion faoliyatga ta'sir yetuvchi omillar[15]

Faktorlar guruhi	Innovatsion faoliyatga to'sqinlik qiluvchi omillar	Innovatsion faoliyatga ijobiy ta'sir etuvchi omillar
Iqtisodiy, texnologik	Innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda mablag' yetishmovchiligi, ilmiy-texnik bazaning rivojlanmaganligi, zaxira xomashyoning yo'qligi.	Innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda mablag' mavjudligi, ilmiy-texnik bazaning rivojlanganligi, zaxira xomashyoning mavjudligi.
Siyosiy-huquqiy	Antimonopol, soliq, patent va litsenziya qonunchiligidagi cheklolar.	Innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan imtiyozlar, davlat tomonidan innovatsiyalarning qo'llab-quvvatlanishi.
Ijtimoiy-psixologik, madaniy	O'zgarishlarga bo'lgan qarshilik, yangi ish qidirishga ehtiyoj, noma'lum vaziyatlar bo'yicha qo'rquv va shu kabilar.	Ishchilarni rag'batlantirish, jamoadagi psixologik iqlimning yaxshiligi.
Tashkiliy-boshqaruv	Boshqaruvning o'ta markazlashganligi, rejalashtirishning qisqa muddatga mo'ljallanganligi, korxonalar o'rtasidagi faoliyatning cheklanganligi.	Boshqaruvning markazlashmaganligi, demokratlashtirilgan boshqaruv, o'z-o'zini rejalashtirish, tuzatishlarga imkoniyat mavjudligi.

Jadvalda shuni ko'rishimiz mumkinki, korxonaning innovatsion faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni to'rt guruhga ajratadi. Uning asosiy mazmuni shuki, yangilikni joriy etish uchun mablag' va texnologiya bilan birga qulay huquqiy

sharoit, xodimlarning tayyorligi va samarali boshqaruv ham zarur.

Davlatimiz tomonidan Jahon iqtisodiy forumi qabul qilgan global raqobatbardoshlik indeksiga kiruvchi 12 ta guruhga oid omillar asosda O'zbekistonning boshqa

mamlakatlarga nisbatan raqobatbardoshlik dara-jasini oshirish bo'yicha istiqbolli dasturlar ishlab chiqildi. Natijada milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshlik dara-jasini baholashda makroiqtisodiy vaziyat (jon boshiga to'g'ri keluvchi YAIM, YAIM deflyatori, ishsizlik darajasi), davlat institutlari sifati (xususiy mulk himoyasi indeksi, monetar siyosat erkinligi, kredit tashkilotlari, bo'xona xizmatlari sifati), inson omili (umr ko'rish uzunligi, o'lim darajasi, 10000 kishiga nisbatan sil bilan kasallanish darajasi, boshlang'ich maktab qamrovi darajasi), innovatsion salohiyat (korxonalar asosiy fondlarini yangilash, fan-texnika yutuqlarini amaliyotga tatbiq etish, ishlab chiqarishni texnologik jihatdan qayta qurollantirish, innovatsiyaviy loyihalarni amalga oshirish, inson kapitaliga yo'naltirilayotgan investitsiya va qo'yilmalar salmog'i) kabi ko'rsatkichlarni yaxshilashga erishildi.

Muhokama

Maqolada ko'rib chiqilgan nazariy yondashuvlar va innovatsion faoliyatga ta'sir etuvchi omillar tasnifi korxonalar faoliyatini rivojlantirishda texnologik yangilanishni boshqaruv, moliyalashtirish va inson kapitali bilan birgalikda ko'rib chiqish zarurligini asoslaydi. Yangi uskuna yoki dasturiy ta'minotning mavjudligi undan samarali foydalanishni o'z-o'zidan ta'minlamaydi. Buning uchun korxonaning maqsadlari, xodimlar malakasi va tashkiliy imkoniyatlari joriy etilayotgan yangilikka mos bo'lishi kerak. Shu nuqtayi nazardan, innovatsion rivojlanish korxona faoliyatining turli yo'nalishlarini muvofiqlashtirishni talab qiladigan jarayon sifatida talqin etiladi.

Ushbu talqin adabiyotlar tahlilida yoritilgan innovatsiya, raqobat ustunligi va resurslardan samarali foydalanish o'rtasidagi bog'liqlik bilan mazmunan uyg'unlashadi. Innovatsiyaning iqtisodiy ahamiyati g'oyaning yangiligi bilangina emas, uning ishlab chiqarish yoki boshqaruvdagi muammoni hal etishi bilan belgilanadi. Korxona uchun yangi mahsulot yaratish, mavjud mahsulot sifatini yaxshilash, xarajatlarni kamaytirish yoki xizmat ko'rsatish jarayonini tezlashtirish turli innovatsion yo'nalishlar bo'lishi mumkin. Ularning qaysi birini tanlash korxonaning resurslari va bozor ehtiyojlariga bog'liq. Shuning uchun innovatsion strategiyani ishlab chiqishda avvalo korxona faoliyatidagi asosiy muammo va kutilayotgan iqtisodiy natijani aniqlash maqsadga muvofiq.

Maqolada keltirilgan 2017–2018-yillardagi global raqobatbardoshlik reytingi mamlakatlar o'rtasidagi farqlarni tarixiy kesimda ko'rsatadi. Biroq ushbu reytingdan alohida korxonalarning innovatsion samaradorligi haqida bevosita xulosa chiqarish mumkin emas. Mamlakat darajasidagi umumiy baho korxona faoliyatiga ta'sir qiluvchi tashqi sharoitlarni muhokama qilishga xizmat qiladi, korxonaning natijalari esa uning ichki boshqaruvi, texnologiyasi va resurslardan foydalanishiga ham bog'liq. Shuningdek, reytingdagi o'rin o'zgarishi innovatsiyaning ta'sirini alohida ajratib bermaydi. Shu sababli jadval innovatsiya va raqobatbardoshlik o'rtasidagi sababiy bog'liqlikning isboti sifatida emas, taqqoslash uchun qo'shimcha ma'lumot sifatida qo'llanishi lozim.

Innovatsion faoliyatga ta'sir etuvchi omillar tasnifining amaliy ahamiyati korxonadagi to'siqlarni tizimli aniqlash imkoniyatida namoyon bo'ladi. Moliyaviy imkoniyatlar cheklangan korxonada katta hajmdagi texnologik loyihadan boshlash qiyin bo'lishi mumkin. Bunday sharoitda mavjud jarayonlarni takomillashtirish, resurslar sarfini hisobga olish va kichik ko'lamdagi tajriba loyihalarini amalga oshirish imkoniyatlari baholanishi kerak. Texnik bazasi yetarli korxonada esa asosiy cheklov xodimlarning

malakasi yoki qaror qabul qilish tartibida bo'lishi mumkin. Demak, barcha korxonalar uchun bir xil innovatsion rivojlanish choralarini tavsiya etish ularning o'ziga xos sharoitlarini hisobga olmaydi.

Huquqiy va tashkiliy omillarni baholashda ularning ta'siri sharoitga qarab o'zgarishini ham e'tiborga olish zarur. Patentlash, litsenziyalash va boshqa tartiblar ayrim hollarda qo'shimcha xarajat hamda vaqt talab qilsa, boshqa hollarda ishlanmani himoya qilish va faoliyatning aniq qoidalar asosida yuritilishiga xizmat qiladi. Xuddi shuningdek, boshqaruvni markazlashmagan qilish tashabbuslarni tezroq ko'rib chiqishga yordam berishi mumkin, ammo vakolat va mas'uliyat belgilanmasa, bo'linmalar faoliyatini muvofiqlashtirish qiyinlashadi. Shu bois korxonada yangilikni qo'llab-quvvatlash bilan uning xarajatlari, xavflari va natijalarini nazorat qilish o'rtasida muvozanat saqlanishi kerak.

Inson kapitali ushbu omillarni amaliy natijaga aylantirishda alohida o'rin tutadi. Xodimlarning yangi texnologiyaga qarshiligi malaka yetishmasligi, ish vazifalarining o'zgarishi yoki kelajakdagi bandlikka oid xavotir bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday vaziyatda yangilikning maqsadini tushuntirish, xodimlarni qarorlarni muhokama qilishga jalb etish va amaliy o'qitishni tashkil etish zarur. Rag'batlantirish tizimida ham faqat takliflar sonini hisoblash bilan cheklanmay, ularning amalga oshirilishi va korxona faoliyatiga qo'shgan hissasini baholash maqsadga muvofiq.

Muhokama qilingan yondashuvlardan kelib chiqib, korxonalarda innovatsion loyihalarni bosqichma-bosqich amalga oshirish tavsiya etiladi. Dastlab hal etilishi kerak bo'lgan muammo aniqlanadi, keyin loyiha uchun zarur resurslar va kutilayotgan natijalar baholanadi. Yangilik cheklangan ko'lamda sinovdan o'tkazilib, natijalar asosida uni kengaytirish yoki qayta ko'rib chiqish haqida qaror qabul qilinadi. Baholashda mahsulot tannarxi, mehnat unumdorligi, nuqsonli mahsulot ulushi, buyurtmani bajarish muddati va yangi mahsulotdan olinadigan daromad kabi korxona faoliyatiga mos ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin. Ushbu ko'rsatkichlar mazkur tadqiqotda o'lchanmagan bo'lib, ular kelgusidagi amaliy baholash uchun taklif etilmoqda.

Xulosa

- Yuqoridagi tahlillardan ko'rinadiki, makroiqtisodiy ko'lamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, mamlakatning innovatsion salohiyatini yaxshilash maqsadida ijobiy natijalarga erishilgan. Lekin kor-xonalarda moddiy-texnika bazasining holati va bozorda mahsulotlarning raqobatga dosh bera olmasligi innovatsion jarayonlarni strategik boshqarishda ayrim muammolar mavjudligidan dalolat beradi.

- Olib borilgan tadqiqotlarning ko'rsatishicha, korxonalarda innovatsion jarayonlarni strategik boshqarishda quyidagi asosiy muammolarga e'tibor qaratish lozim;

- birinchidan, mamlakatimiz bir qator fundamental fan sohalarida katta salohiyatga ega, ammo ushbu salohiyatni ishlab chiqarish bilan bog'langan holda ishga solish mexanizmi yaratilmagan;

- ikkinchidan, real sektor korxonalarning innovatsiyalarni qabul qilish jarayonini past darajada qolayotganligi korxonalarda ilg'or texnologiyalarga bo'lgan talabning sustlashishiga olib kelmoqda;

- uchinchidan, qulay ishbilarmonlik va biznes muhitini yaratish borasida kamchiliklarning mavjudligi korxonalar raqobatbardoshligini oshirishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин [и др.]; под ред. С.Д. Ильенковой. - М.: ЮНИТИДана, 2004. – 343 с.
2. Nazarov, Sh. A. (2024). Korxonani boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari. *Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot*, 2(8), 880–883.
3. <https://www.green-eco.uz/>
4. <https://yashil-iqtisodiyot.taraqqiyot.uz/journal>
5. Christensen, C. M. (1997). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Harvard Business Review Press.
6. Galbraith, J. K. (1967). *The New Industrial State*. Houghton Mifflin.
7. Penrose, E. T. (1959). *The Theory of the Growth of the Firm*. Oxford University Press.
8. Hamel, G., & Breen, B. (2007). *The Future of Management*. Harvard Business School Press. (Yoki: Hamel, G. (2000). *Leading the Revolution*. Harvard Business School Press).
9. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин [и др.]; под ред. С.Д. Ильенковой. - М.: ЮНИТИДана, 2004. – 343 с.
10. Технопарки России. <https://www.tadviser.ru>.
11. Федеральный закон от 24 июня 2007г. No209 – ФЗ (ред. от 27 ноября 2017 г.) “О развитии малого и среднего предпринимательства в Российской Федерации” [sayt]
12. Морозов, Д. И. Принципы инновационного развития предприятия / Д. И. Морозов // Актуальные вопросы экономических наук. – 2010. – No 15 (1). – С. 181–185.
13. Аньшин В.М. Инновационная стратегия в условиях рынка. Аналитический обзор / В.М. Аньшин. М.: ВНИЦентр, 1993. - 32 с.; Аньшин В.М. Инновационная стратегия фирмы. / В.М. Аньшин. -М.: РЭД им. Плеханова, 1995. 46 с.
14. https://uz.wikipedia.org/wiki/Global_raqobatbardoshlik_indeksi